

Fremmedkrigere og exitprosesser

-bekymringssamtalens muligheter og begrensninger

en teoretisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (OPPG300)

Politihøgskolen

2015

Kand.nr : 393

Antall ord: 6325

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon	3
1.1. Presentasjon av tema, bakgrunn og problemstilling	3
1.2. Avgrensning og presisering	5
1.3. Besvarelsens oppbygning	6
2. Metode.....	6
3. Teori	9
3.1. Politiets rolle som forebygger.....	9
3.2. Bekymringssamtalen	12
4. Drøfting	13
4.1. Gjennomføring.....	13
4.2. Samarbeid med andre aktører	17
4.3. Etterretning	19
5. Avslutning	20
6. Litteraturliste	22
7. Selvvalgt pensum	25

1. Introduksjon

1.1. Presentasjon av tema, bakgrunn og problemstilling

Denne oppgaven diskuterer bruken av bekymringssamtalen som metode innenfor exitprogram rettet mot hjemvendte fremmedkrigere.

Ifølge etterretningskilder økte trusselnivå mot Norge sommeren 2014. I juli samme år skrev PST sjef Bjørnland i en pressemelding (Bjørnland, 2014):

Terrortrusselen i Norge ansees som skjerpet. Ekstrem islamisme utgjør fortsatt den mest alvorlige terrortrusselen mot Norge. Videre sier vi at det lenge har vært en strategi å rekruttere ekstreme islamister i krigs- og konfliktområder til å gjennomføre terroraksjoner i Europa, og at Syria for øyeblikket ansees for å være en av de fremste arenaer for slik rekrutering.

I begynnelsen av 2015 fikk terrortrusselen mot Europa konkrete uttrykk i terrorangrep i Frankrike og Danmark. Hendelsene understreker viktigheten av fokus på forebyggende arbeid mot terrorisme.

PST sjefen Bjørnland utalte seg om forverret trusselsituasjon mot Norge den 23. Mars. 2015 (Salvesen & Sætran, 2015):

Islamistisk ekstremisme er den største trusselen i en situasjon hvor trusselbildet har utviklet seg i negativ retning og der Norge og norske symboler har fått en sentral plass i fiendebildet til ekstremistene (...) Bjørnland sier at ca. 70 mennesker har reist fra Norge for å slutte seg til krigslignende aksjoner, spesielt i Syria. Ca. 25 skal være kommet tilbake (...) Det er mørketall som skjuler det reelle antallet.

Konflikten i Syria skiller seg i følge Politiets sikkerhetstjeneste (PST), fra andre tilsvarende konflikter, ved at antall vestlige fremmedkrigere er høy. Felles Kontraterrorsenter (FKTS), en avdeling i PST, har informasjon som tilsier at flere av fremmedkrigerne i Syria har returnert til Norge. Blant annet fordi at krigerne, gjennom sitt opphold i Syria, kan ha fått opplæring i hvordan utøve terror, mener FKTS at tilstedeværelsen av disse hjemvendte fremmedkrigerne øker terrortrusselen. Hjemvendte fremmedkrigere kan videre ha økt status og påvirkningskraft

i sine miljøer, og de utgjør en fare for å motivere, rekruttere og veilede nye fremmedkrigere. PST arbeider med individuell kartlegging og vurdering av hjemvendte fremmedkrigere, men bildet i den enkelte sak er ofte komplekst. PST har for begrensede ressurser til å følge opp alle tilfeller på egenhånd, og det er behov for samarbeid med politidistriktene og lokale myndighetsorganer i hver enkelt kommune. Håndtering og forebygging av hjemvendte fremmedkrigere blir derfor gjenstand for en arbeidsfordeling (Alsen, 2014).

For å få til en god kriminalitetsforebygging er det derfor nødvendig med tverrfaglig samarbeid. Politiets oppgave i det tverrfaglige samarbeidet er å styre og påse at alle organene som samarbeider gjør sine oppgaver slik at det forebyggende arbeidet blir gjort på en skånsom og best mulig måte (Justis- og politidepartementet, 2010, s. 15).

Flere kommuner har satt fokus på forebygging. De forsøker å dempe fremvekst av voldelig radikaliserings og identifisering med terrorisme og hos barn og unge. Når det gjelder hjemvendte fremmedkriger eksisterer det imidlertid få hjelpetiltak. I et konkret tilfelle fra Østfold reiste flere personer fra samme gate for å krige i Syria. I følge ordføreren i Fredrikstad er ikke kommunen i stand til å håndtere problematikken rundt de hjemvendte fremmedkrigerne (Strand & Grymer, 2014).

Hvordan og i hvilken grad påvirkes og belastes krigerne av sine erfaringer? Trenger de reintegrasjon eller andre forebyggende tiltak når de returnerer? Hegghammer (2013) har samlet inn data over jihadistiske plott i vesten og viser at terrorplott der minst en krigsveteran er medvirkende både har større sannsynlighet for å bli gjennomført og større sannsynlighet for å gi dødelig utfall. Mer presist så øker sannsynligheten for at plottet blir gjennomført med 50% og sannsynligheten for at plottet gir dødelig utfall fordobles. Men Hegghammer presiserer at dataene er usikre, og vi må derfor tolke de ovennevnte tallene med forsiktighet (Hegghammer, 2013, s. 11).

Det er flere viktige spørsmål som bør diskuteres rundt tema hjemvendte fremmedkrigere og faren for at disse skal utøve terror mot Norge. Hvordan kan politiet i første omgang forebygge rekruttering av potensielle terrorister? Hvordan kan politiet forhindre at hjemvendte krigere rekrutterer nye personer til terror? Hvordan hindre at hjemvendte fremmedkrigere begår terror handlinger i Norge?

På bakgrunn av disse betraktningene velger jeg å avgrense denne besvarelsens problemstilling til følgende spørsmål:

Hvilke muligheter og begrensninger eksisterer ved bruk av politiets bekymringssamtale for å støtte exitprosesser til hjemvendte fremmedkrigere?

1.2. Avgrensning og presisering

Det er flere relevante problemområder rundt forebygging av terrorisme og fremmedkrigere som kan diskuteres. Myhrer (2011, s. 21) skriver at «Å forebygge vil si å være i forkant og forhindre at noe negativt skjer». Det å hindre at negative situasjoner oppstår, er en viktig del av politiets arbeidsoppgaver.

Jeg velger å avgrense besvarelsen til politiets forebyggende arbeid rettet mot hjemvendte fremmedkrigere, som har oppholdt seg i andre land, som har fått opplæring i hvordan utføre terrorhandlinger og som har bidratt i krig. Det legges særlig vekt på hjemvendte Syria-farere. Videre velger jeg å fokusere på tertiærforebygging¹ også kalt indikativ forebygging i form av bekymringssamtalen (Bjørge T., 2015, s. 43).

Betegnelsen *terrorisme* refererer i denne oppgaven til en handling som setter fokus på en gitt sak, for eksempel et religiøst budskap og som søker å få krav oppfylt ved ulovlig bruk av vold og handlinger som skaper frykt hos befolkningen (FN-sambandet, 2013) jfr. straffeloven § 147a (1902).

Med *exitprosess* mener jeg den prosessen en hjemvendt fremmedkriger går gjennom når han eller hun velger å trekke seg ut fra miljøer og situasjoner der det oppfordres til terroristiske handlinger².

Betegnelsen *fremmedkriger* refererer til en person som av ideologi eller andre årsaker kjemper i væpnede konflikter utenfor sitt eget land og ikke får betalt for det (Hegghammer, 2010).

Økningen av antall fremmedkrigere i Norge gjør det relevant å velge exit program som

¹ Tertiær forebygging retter seg mot personer eller grupper som i mindre eller større grad er belastet og har problematferd. I denne gruppen fokuseres det på å reparere/ behandle skader som har vedvart lenge, og er av en alvorlig karakter. Tiltakene kan være en større behandlingsprosess med flere av politiets samarbeidspartnere for å få en person ut av voldelige grupper, exit-programmer er eksempel på dette. (Helland & Øia, 2000, s. 16).

² Denne definisjonen er delvis basert på Olsen (2011, s. 3) sin definisjon av en exitprosess.

problemstilling for aktuelt politiarbeid. Fremmedkrigere er ofte personer som egentlig ikke er berørt av en konflikt, men søker seg mot krig fordi de søker tilhørighet. Terrorgrupper kan virke tiltrekkende både fordi de tilbyr en tydelig identitet og fordi de har en ideologi som av noen oppleves meningssskapende (Hegghammer, 2014).

Bekymringssamtalen er et verktøy innenfor forebygging for å avdekke uønsket eller kriminell atferd hos barn og ungdom opptil 18 år, men kan også brukes overfor personer over 18 år. Slike samtaler gjennomføres hovedsakelig etter veilederen for bekymringssamtale utgitt av politidirektoratet (2011).

Bekymringssamtalen kan også benyttes overfor personer som har reist til et Syria i borgerkrig uten at vi vet nøyaktig hva de har gjort der. Det ligger implisitt at man antar at mange har reist for å tilslutte seg til den Islamske staten³ (IS), som er en militant jihadistbevegelse på fremmarsj i Irak og Syria (Asif, 2014). I denne oppgaven drøfter jeg hvordan samtalen kan brukes på hjemvendte Syria-farere, men åpner for at samtalen også kan være relevant for personer som har returnert til Norge etter krigstjenester i andre land.

1.3. Besvarelsens oppbygning

I første del av besvarelsen har jeg presentert tema og valg av problemstilling. Videre skal jeg gjøre rede for valg og bruk av metode og min forforståelse. Deretter, under teori, vil jeg beskrive politiets rolle som forebygger og bekymringssamtalen. I drøftingsdelen vil jeg diskutere politiets gjennomføring av bekymringssamtalen og samarbeidet mellom politiet og andre relevante aktører. Så vil jeg se på håndtering av etterretningsinformasjon som kan framkomme i bekymringssamtalen. Til slutt vil jeg komme med noen konkluderende bemerkninger.

2. Metode

Johannessen, Tufta og Christoffersen (2010, s. 29) forklarer at metode har til hensikt å «samle inn, analysere og tolke data» gjennom empirisk forskning som innebærer «systematikk,

³ Hegghammer (2014) skriver at IS (tidligere kjent som ISI, ISIS og ISIL) er en militær organisasjon som har vokst frem av krigene i Syria og Irak det siste tiåret, hvor sunnimuslimer opplevde seg økonomisk og politisk marginalisert. IS er et resultat av krig og misnøye blant Syrias og Iraks sunnimuslimer. IS kontrollerer områder i Syria og Irak og kjemper for å etablere et kalifat i området samt å kjempe mot fienden. Fiendene er sjiamuslimer, den irakiske regjeringen og vestlige regimer som USA. Norge sympatiserer og samarbeider med USA og dermed er Norge sett på som fiende av IS (Globalis, 2014).

grundighet og åpenhet». For å utdype tema og problemstilling har jeg valgt å benytte litteratur, forskning og kilder fra internett.

Jeg har valgt å skrive en teoretisk oppgave for å besvare min problemstilling. Valget falt på denne oppgavetypen på grunn av tidsbegrensning og fordi jeg har valgt en problemstilling som er relativt ny i Norge. Temaet har i det siste blitt mat for media, men problemstillingen har i liten grad blitt forsket på. Dersom jeg skulle skrevet en empirisk oppgave, måtte jeg samlet inn data selv gjennom egne undersøkelser. En mulighet hadde vært å finne fram til tidligere fremmedkrigere og gjennomført bekymringssamtalen på dem. Som tredje års student på politihøgskolen med et års praksis, ville dette vært komplisert å arrangere og uforsvarlig å gjennomføre. Et annet alternativ hadde vært å overvære politibetjenter i prosessen med å gjennomføre bekymringssamtaler med hjemvendte fremmedkrigere og intervju betjenter og/eller fremmedkrigere i etterkant. Men dette er sensitivt tema og det er lite trolig at jeg kunne fått slik tilgang. Jeg har derfor vurdert det slik at en teoretisk oppgave var både mest realistisk og mest praktisk gjennomførbart.

Dalland (2012, s. 121) hevder at «vi starter ikke med blanke ark når vi går løs på en oppgave. På forhånd har vi tanker om tema vi har valgt og kanskje også hva vi tror vi skal finne ut»

Det er viktig å reflektere over *forforståelse* fordi den påvirker tolkningen av litteraturen jeg har lest. Forforståelsen er tidligere kunnskaper og erfaringer, som ofte er lite bevisst. Tidligere erfaringer anvendes til å tolke det som skjer (Johannessen, Tuft, & Christoffersen, 2010, s. 38). Under ethvert arbeid benytter vi *selektiv persepsjon* som kan føre til at vi velger erfaringer og empiri, som bekrefter allerede etablerte antagelser, og overser fakta som avkrefter denne virkeligheten (Ekeland, 2004, s. 161).

Oppgjennom ungdomsår og tidlig voksen alder har jeg erfart at terror av muslimske islamister i økende grad er en skremmende trussel for liv og helse også i vårt land. Jeg har fått et inntrykk av at innvandrere fra andre land, og kanskje spesielt den muslimske delen, har mindre respekt for mennesker generelt, og kvinner og barn spesielt. Dette er mine fordommer. De må jeg være bevisst. Mine fordommer er mitt ansvar. De skal i minst mulig grad farge mine holdninger til møte med mennesker fra den islamske verden generelt, og fremmedkrigere spesielt.

Politiets forebyggende verktøy, bekymringssamtalen, fikk jeg kunnskap om og erfaring med i løpet av praksisåret på politihøgskolen. Jeg oppfattet bekymringssamtalen som et godt verktøy for unge i ulike sammenhenger. På bakgrunn av mine erfaringer ser jeg at bekymringssamtalen har potensiale til og videreføres, samt i større grad tas i bruk for flere aldersgrupper, for å kartlegge og videre forebygge nye hendelser. Jeg fikk tro på bekymringssamtalen som verktøy. På en annen side har jeg også sett at bekymringssamtalen kan møte på utfordringer når den settes inn i et exitprogram for hjemvendte fremmedkrigere. Min erfaring med exitprogram for hjemvendte fremmedkrigere er begrenset, men interessen for temaet kom særlig etter august 2014, da media satte tema på dagsordenen. Da startet jeg prosessen med å sette meg inn i temaet.

Etter valg av tema kontaktet jeg Tore Bjørgo, professor ved politihøgskolen i Oslo. Bjørgo anbefalte litteratur og orienterte om nasjonale og internasjonale forskere⁴. I datasøket har jeg brukt søkeredskap BIBSYS Ask. De sentrale søkeordene har vært: Bekymringssamtale; personorientert forebygging; exitprogrammer og terrorisme. Søkeordene gav totalt mange treff og det ble nødvendig å foreta utvalg. Jeg selekterte utvalget av faglitteratur denne besvarelsen bygger på og som finnes i referanselisten. Aktuelle pensumbøker har kommet til nytte i å underbygge påstander underveis.

Besvarelsen bygger særlig på følgende litteratur:

Lie (2011) *I forkant kriminalitetsforebyggende politiarbeid*, lærebok i kriminalitetsforebyggende arbeid. Her beskrives bredden i det forebyggende arbeidet og fokus er på politiets funksjon, rolle og oppgaver. Boken redegjør for politiets personorienterte kriminalitetsforebygging, bekymringssamtalen og det tverrfaglige arbeidet som gjøres i et forebyggende perspektiv. Bjørgo & Horgan (2009) *Leaving Terrorism Behind, individual and collective disengagement* bruker empiriske data for å drøfte både hvorfor og hvordan enkeltpersoner eller grupper løsriver seg fra terrorisme, samt forskjellige exitprogrammer fra forskjellige steder i verden. Bjørgo (2011) *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet*, er en rapport som setter samfunnets bekjempelse av terrorisme inn i en kriminalitetsforebyggende perspektiv og viser til strategier som kan anvendes for å forebygge nye terrorhandlinger. Politidirektoratets (2011) *Veileder for politiets bekymringssamtale: dialog for ansvar og positiv endring*, instruerer gjennomføring av bekymringssamtaler. Den

⁴ Professor Tore Bjørgo, ved politihøgskolen avd. Oslo. Mailkorrespondanse 5.november 2014.

viser til prinsipper, sikring av dokumentasjon, kvalitet, verktøy og rammer politiet må følge for å bruke samtaleformen som forebyggende tiltak.

3. Teori

Exitprogrammet har som formål å forebygge eller gripe inn mot kriminalitet, i dette tilfellet - terrorisme. Målet er å redusere motivasjonen for å bli med i en terrorgruppe.

Analyseredskapet kan også brukes som oppfølging underveis i en terrorkarriere. Videre søker en å øke motivasjonen for å trekke seg ut, samt å svekke barrieren mot å forlate miljøet (Halhjem & Knudstad, 2001, s. 8).

Bjørge (2009, s. 36) bruker tre begreper, *push factors*; *pull factors* og *barrier*, for å belyse faktorer som kan bidra til å forklare hvorfor personer velger å forlate eller blir værende i en terroristgruppe. *Push factors* refererer til negative sosiale hendelser og sanksjoner som fører til frastøting og ubehag ved å bli værende i miljøet. *Pull factors* tilbyr aktøren andre mer forlokkende alternativer utenfor gruppen. *Barriers* er forhold som hindrer individet i å trekke seg ut av gruppen.

Formålet med exitprogrammet er å etablere målrettede tiltak mot enkeltpersoner eller målgrupper for å redusere eller avslutte involvering i terrororienterte miljøer.

Bekymringssamtalen, det tiltaket som blir presentert her, kan fungere som en døråpner til andre egnede tiltak i kommunen. Exitprogrammet består av prosesser og faktorer som gjør at individet velger å bli med i en *ut-gruppe*, der flere individer er i en prosess for å trekke seg ut av terrororienterte miljøer (Halhjem & Knudstad, 2001, s. 8).

3.1. Politiets rolle som forebygger

I Politiloven § 1, 2.ledd (1995) finnes formuleringen:

Politiet skal gjennom forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet være et ledd i samfunnets samlede innsats for å fremme og befeste borgerens rettssikkerhet, trygghet og alminnelig velferd for øvrig.

Politiet skal iverksette tiltak for å forhindre kriminalitet. Når politiet får informasjon om lovbrudd eller forsøk på lovbrudd har politiet plikt til å gripe inn og iverksette egnede tiltak for å avverge at lovbrudd finner sted, eller pågripe personer som har gjennomført lovbrudd (Justis- og politidepartementet, 2010).

Lokalt kriminalitetsforebyggende arbeid, kan gjøres ved å ta i bruk politiets bekymringssamtale for kartlegging, ved å benytte *samordningsmodellen for lokale, forebyggende tiltak mot rus og kriminalitet* (SLT-råd) og ved iverksetting av politiråd. Disse tiltakene gjør det enklere for ulike etater å dele informasjon og vurderinger, som så gjør det lettere å sette sammen et program for det enkelte individ. Dette styrker og forsterker lokalt kriminalitetsforebyggende arbeid (Justis- og politidepartementet, 2010).

Flere muslimske land har startet utvikling av exit- og avradikaliseringsprogrammer tilpasset sin kultur og politiske innstilling. Programmene skal motvirke dragingen mot militære miljøer, endre atferd og få tvilende terrorister tilbake til det sivile samfunn (Barrett & Bokhari, 2009). Norge har tidligere brukt exitprogrammer, spesielt rettet mot nynazistiske miljøer som utviklet seg på 90-tallet i Oslo (Halhjem & Knudstad, 2001).

Exitprogrammets virkning understøttes av Olsen (2011), som fant i sin masteroppgave at samtaler med politiet gjennom bekymringssamtalen var medvirkende, og ved noen tilfeller avgjørende for at personer i det nynazistiske miljøet tok en beslutning om å forlate gruppen de var medlem av. Bekymringssamtaler bidro til å hindre kriminalitetsutvikling for enkeltpersoner og førte til at flere trakk seg ut av miljøet. Samtalene hadde en symbolsk verdi i at politiet ved tilstedeværelse og stadig involvering, viste at de fulgte med. Dermed avstod flere fra planlagte handlinger (Olsen, 2011).

Lie (2011, s. 60) skriver at «Personorientert kriminalitetsforebygging tar sikte på å påvirke de bakenforliggende årsaker til at et individ begår lovbrudd». Den personorienterte kriminalitetsforebyggingen har fokus på ungdom som står i faresonen for å begå kriminalitet. Politiets oppgave er å finne risikoutsatt ungdom, rette søkelyset mot dem, kartlegge deres behov, og overføre dem til rett hjelpeinstans. Slik kan enkeltpersoner endre handlinger og bedre sine liv (Lie, 2011). Politiet kan ha en liknende oppgave overfor hjemvendte fremmedkrigere. Ved å opprette kontakt med disse kan en forebygge terrorhandlinger,

rekrutteringsvirksomhet og videre kriminalitetsutvikling. Arbeid med avradikalisering og bedring av levekår, kan bidra i en slik prosess.

Forebygging har utviklet seg i retning av samarbeid på tvers av etater, fag og profesjoner. Politiet kan ikke forebygge alene, selv om det er etatens lovpålagte oppgave. Politiet kan være pådriver og leder for samarbeidet, men er avhengig samarbeidspartnere, så vel lokale og sentrale, som offentlige og private aktører. Dette fordi de bakenforliggende årsakene til en persons utøvelse av kriminalitet ofte er sammensatte og ressurskrevende (Lie, 2011). Innenfor kriminologisk årsaksteori ser en på både individ-⁵, gruppe-⁶ og samfunnsnivå⁷ for å finne forklaringer på atferden (Hauge, 2001).

Bjørge beskriver fire kategorier av kjennetegn en kan iaktta hos personer som velger å involvere seg i terrorisme. De *ideologiske aktivistene*, motivert av politisk idealisme og altruisme. *Medløperne* slutter seg til en terroristisk gruppe, da de ønsker tilhørighet og fellesskap. De *sosialt frustrerte* og de *marginaliserte* innehar begrensede sosiale ressurser og svekket tilknytning til det sivile samfunnet. Mange tiltrekkes av den spenning og handlekraft som terroristiske organisasjoner tillegges i media (Bjørge T., 2015, s. 248).

Personorientert kriminalitetsforebygging er ikke utelukkende rettet mot ungdom. Forebyggingen kan videreføres og brukes i arbeid med personer i alle kriminelle og voldelige miljøer. Forebygging handler om å være i forkant for å forhindre at en kriminell handling finner sted, men forebygging kan også brukes i etterkant av en kriminell handling, ved motvirkning av gjentatte kriminelle eller voldelige handlinger. Exitprogrammer kan således anvendes i generelt personorientert kriminalitetsforebyggende arbeid. Innenfor exittankegangen er det flere verktøy som tas i bruk for å få en terrorist til å velge bort terrorisme. Ett av virkemidlene som kan benyttes er *bekymringssamtalen*.

Som tidligere nevnt er det i et exitprogram viktig å etablere en bredde i tiltakskjeden. Den kan bestå av familie; andre sosiale nettverk; sosialtjeneste; politiet; primær helsetjeneste og spesialhelsetjeneste. Spørsmålet er hvilke ressurser som kan hjelpe den enkelte tilbake til

⁵ Kjennetegnet ved individet.

⁶ Kjennetegnet ved det sosiale miljøet, påvirkning, holdninger, normer og verdier.

⁷ Kjennetegnet ved samfunnet, hvordan organisert, sosial og kulturell læring.

samfunnet (Bjørge, Halhjem, & Knudstad, 2001). Dette spørsmålet blir behandlet ytterligere i oppgavens drøfting.

3.2. Bekymringssamtalen

Selv om bekymringssamtalen primært blir brukt for å avdekke uønsket eller kriminell atferd hos barn og ungdom opptil 18 år, kan den brukes overfor personer over 18 år, slik som hjemvendte fremmedkrigere. Øvrum (2014) som utviklet bekymringssamtalen har lansert et nytt begrep, *avklaringsamtalen* – som er en videreutvikling av bekymringssamtalen. Samtalens hensikt er å avklare hjemvendte fremmedkriegers intensjon og kapasitet i forhold til terrorisme. Samtalen skal inneholde risikovurdering og kartlegging av livssituasjon. Samtalen skal danne grunnlag for en individuell plan hvor personen følges over tid av aktuelle ressurspersoner. Målet er reintegrering av personen i samfunnet. Øvrum legger vekt på betydningen av å plante «frø av tvil» i personen, for så å «gjødsle og vanne» tvilen⁸ (Øvrum, 2014). Framgangsmåten er av ny dato og det foreligger ennå ingen litteratur som belyser avklaringsamtalens mulige fortrinn. Av den grunn vil jeg i det følgende drøfte bekymringssamtalen i sin etablerte form, og slik den kan brukes overfor hjemvendte fremmedkrigere.

Ved bekymringssamtalen blir barn/ungdom og foresatte invitert til samtale hos politiet. Samtalen ligger utenfor straffesaksbehandling og er ikke et avhør hvor det oppleses rettigheter og plikter. Bekymringssamtalen har til hensikt å kartlegge den unge og dens foresattes livssituasjon, og eventuelt motivasjonen og kapasiteten til å endre denne (Politidirektoratet, 2011, s. 6). Samtalen bør kartlegge og identifisere kriminelle risiko- og beskyttelsesfaktorer i den unges liv. I de tilfeller det kommer opp underliggende årsaker til at den unge bedriver kriminalitet kan politiet sette den unge i kontakt med andre offentlige instanser. Det kan være at ulike instanser må vurdere bruk av andre virkemidler enn det politiet kan tilby (Lie, 2011, s. 103). Politiets oppgave er å bruke bekymringssamtalen som et verktøy, forebygge at den unge utvikler en kriminell løpebane og via dialog få dem over i «forsonings- og omsorgssporet» (Politidirektoratet, 2011, ss. 6-7).

Oppfølgingssamtaler gjennomføres for barn/ungdom som tidligere har vært til bekymringssamtale, men har fortsatt sin kriminelle løpebane og politiet er ytterligere

⁸ Øvrum, B (2014, 13. november). Erfaringer fra Oslo –på veg mot en helhetlig strategi! [PowerPoint-presentasjon].

bekymret for gjentatt kriminalitet. Oppfølgingssamtalen legger mer vekt på ansvarliggjøring og kartlegging med tanke på nye tiltak og eventuelt rehabilitering av den unge (Lie, 2011, s. 104).

4. Drøfting

4.1. Gjennomføring

Når PST varsler politiet i en kommune om en returnert Syria-farar, er hensikten at politi og representanter fra andre etater vurderer mulige tiltak. I handlingsplanen «Gode krefter» vises det til forskning som påpeker at tidlig innsats er avgjørende for å forebygge kriminalitet. (Justis- og politidepartementet, 2009). Bekymringssamtalen er et verktøy som kan brukes for å kartlegge personen ved tidlig innsats. Slik kan en, som tidligere nevnt i teoridelen legge til rette for samarbeid med andre offentlige og private aktører, for å hindre videre kriminalitet. Samarbeid med andre aktører kan forhindre dobbeltarbeid og uheldig ressursbruk. I stedet kan en forhåpentligvis oppnå funksjonell arbeidsdeling (Politidirektoratet, 2011). Tidlig intervensjon overfor hjemvendte Syria-farere kan brukes til å kartlegge den hjemvendte fremmedkrigerens intensjon og kapasitet til å utføre terrorhandlinger. En kan finne ut om personen er på vei mot *deengasjement* (endring av atferd) eller *deradikalisering* (endring av normer, verdier og holdninger). Slik kan politiet bedre innstille sitt endringsarbeid. Politiet kan ikke tvinge terrorister til å endre en radikal holdning og tankegang, men i arbeidet med endring av atferd kan holdningsendring komme som en bonus (Bjørgero T., 2015). Bjørgero (2015, s. 249) viser til nyere forskning som antyder at holdninger og atferd delvis er separate prosesser, og at man ikke alltid ser sammenhenger. Men tidlig intervensjon viser at politiet er tilstede og følger med, noe som også har betydning.

Hjemvendte fremmedkrigere kan ha forskjellige opplevelser og ulike behov for støtte og behandling når de returnerer til Norge. Hver og en trenger individuelle opplegg. En må regne med at for standardiserte exitprogrammer vil ha redusert treffsikkerhet. Et exitprogram kan inneholde en hovedmal, men det bør være rom for individuelle løp (Bjørgero T., 2015, s. 250).

Flere faktorer kan innvirke på om en person velger å planlegge og utføre ekstreme handlinger som terror i Norge. En fremmedkriger som har returnert fra et krigsherjet land kan være sterkt preget og emosjonelt skadet av det som han eller hun har opplevd. Miljøet personen nå vender tilbake til, kan stemple fremmedkrigeren som en taper, eller de kan hedre han for det han har

gjort og forvente utførelse av nye terrorhandlinger. Fremmedkrigeren kan oppleve urettferdighet når han ser hvordan mange hjemme lever i uvitenhet og ikke tar stilling til kriger som foregår flere steder i utlandet. Personen ønsker kanskje å gjøre en forskjell ved bruk av terror. Slike faktorer kan muligens fanges opp i en bekymringssamtale. Hvis politiet får et bilde av underliggende forhold som støtter personens ønske om å utføre terror, vil de stå bedre rustet til å vurdere og iverksettes videre tiltak tilpasset individet.

Det er en vesentlig utfordring hvordan politiet kan identifisere risikofaktorer hos hjemvendte syriafarere. Politiet må få kunnskap om hva de skal se etter, hvordan de skal stille nyttige spørsmål om dette og hvordan de skal vurdere risiko for at den hjemvendte fremmedkrigeren ønsker å utføre terror. Veilederen for politiets bekymringssamtale er her et viktig hjelpemiddel. Den angir lister over temaer og inneholder relevante spørsmål. Temaene er penger, fritid, skole, familie og venner, selvilde og andre personlige forhold som for eksempel kan handle om oppvekst, livshendelser og ideologi (Politidirektoratet, 2011). Dette gir et utgangspunkt for å kartlegge tegn på risikoatferd. Men selv om politiet stiller spørsmålene kan det være vanskelig å oppdage tydelige tegn på intensjon og kapasitet. Fremmedkrigeren kan møte spørsmålene med å svare tildekkende eller å svare det en tror politiet ønsker å høre. Politiet må vurdere om slike manøvrer er i spill. Bjørgos (2009) tre begreper «pushfaktor, pullfaktor og barrierer» kan fungere som verktøy i bekymringssamtalen. Hvordan virker disse faktorene i denne fremmedkrigerens liv nå? Her kan det ligge muligheter for å påvirke handlinger og holdninger:

- Når push- og pullfaktorene er sterke og barrierene er svake, er det større sannsynlighet for at det kan skje en positiv endring og for personen å komme seg ut av terrornettverket.
- Hvis push- og pullfaktorene er svake og barrierene er sterke vil det sannsynligvis ikke skje en endring og personen vil beholde sin ideologi og ekstreme holdninger, og den kriminelle handlingen vil ikke bli avverget gjennom bekymringssamtalen (Gjelsvik & Bjørge, 2012, s. 98).

I det siste tilfellet kan det være viktig at politiet går sterkt til verks for å avverge eventuelle terroristiske handlinger ved å bruke inkapiserende midler, som innesperring eller fysisk uskadeliggjøring og dermed bortta den potensielle terroristens mulighet til å gjennomføre terrorhandlinger (Bjørge 2011, s.44, Myhrer, 2011, s. 100).

En annen utfordring knyttet til bekymringssamtalen er at personer som velger å reise til for eksempel Syria, til nå i hovedsak har vært unge menn og kvinner over 18 år. I dag er en bekymringssamtale for personer over 18 år frivillig. Hvis det er unge under 18 år som reiser, er det lettere for politiet å komme i kontakt med personen da den unge og dens foreldre er pliktig til å møte, jfr. politiloven § 13, 4.ledd (1995). En kan anta at hjemvendte fremmedkrigere som planlegger terrorhandlinger eller rekruttering til terrorisme, ikke ønsker kontakt med politiet. Politiet kan ikke tvinge dem til å møte til en bekymringssamtale. Dette kan være en stor utfordring. Da er det viktig at politiet utnytter ressursene den hjemvendte har rundt seg, som familie, venner og aktuelle hjelpeinstanser. Å komme med fristende tilbud eller ved å vise at politiet er tilstede og ser personen kan bidra positivt. Hvis personen presses fra andre kanter til å utøve terrorvirksomhet, er det politiets oppgave å tilby personen hjelp ut fra den vanskelige situasjonen han eller hun befinner seg i jf. politiloven § 2. 1.ledd, nummer 4 (1995). Personen kan føle seg overvåket av politiet, og muligvis tro at politiet vet om noe hans eller hennes terrorplaner, og dermed avstå fra å utføre planen.

Bjørge (2015, s. 263) skriver at bekymringssamtalen ikke har hjulpet i like stor grad overfor radikaliseret ungdom som den gjorde overfor de nynazistiske miljøene på 90-tallet. Bekymringssamtalen hjelper ikke tertiærforebyggende på kortsikt, men ved «å plante et frø av tvil og gjødsle/vanne frøet» kan endringer komme over tid (Øvrum, 2014). Bekymringssamtalen blir vanligvis en kartleggingssamtale hvor målet er å komme i dialog og starte en prosess for videre arbeid hvor hensikten er å få den hjemvendte til å avslutte sitt forhold til terrorisme.

Lie (2011, s. 117) skriver: «Personorientert forebygging vil kunne fungere som en selvoppfyllende profeti og dermed produsere avvik fremfor å forebygge det». Kan politiets rettede oppmerksomhet mot hjemvendte fremmedkrigere ved bekymringssamtaler virke mot sin hensikt, ved å stemple⁹ personer som avvikere og terrorister? Kan dette føre til at personer blir stigmatisert¹⁰? Kan en bidra til at personen snarere styrker sin identitet som terrorist og får sterkere motiv til å iverksette terrorhandlinger? Dette er spørsmål som må stilles og om mulig besvares av oppfølgende undersøkelser.

⁹ Stempling er en prosess som fører til at en person utpekes som en avvikler, ut i fra atferd eller personlige egenskaper (Hauge, 2007, s. 300).

¹⁰ Stigmatisering er en prosess der personen opplever seg selv som en avvikler og går inn i rollen de andre har utpekt personen til å inneha (Hauge, 2007, s. 300).

Hva om fremmedkrigeren ikke er en fremmedkriger, men en som har reist til Syria på bakgrunn av sin tro og sympatisere med idologien, men uten å være involvert i krigs- eller terrorhandling? Kanskje personen ikke har vært en del av planlegging- og/eller utføring av terrorhandlinger. Politiets stempling kan skyve personen videre i en radikaliseret retning. En som stemples som terrorist kan merke reaksjoner som utstøtning, frykt, sinne og tap av sosial omgangskrets. Hauge (2007, s. 306) skriver at som avviker kan man bli akseptert av andre i samfunnets utgrupper og «høster fordelene av det man opplever som det positive ved avvike». Politiets rettede oppmerksomhet kan dermed føre til at push- og pull faktorene blir svakere og barrierene styrkes, noe som kan føre til at fremmedkrigeren velger å fortsette terrorhandlingene (Bjørge & Horgan, 2009).

Stereotypier og stempling fra hjelpeapparatet i exitprosesser kan få negative konsekvenser og motarbeide målet. Det er derfor viktig at de som jobber i hjelpeapparatet er bevisst sine egne tanker og legger vekk stereotypier og dermed hjelpe personen gjennom av radikaliseringsprosessen. Når exitprogrammet er avsluttet er det viktig å ha fokus på utfordringene med stempling og stigmatisering. Olsen (2011) fant i sin undersøkelse at flere av hans informanter opplevde stigmatisering som problematisk. De følte at de manglet en inkluderende og positiv oppfølgingsprosess etter at exitprogrammet hadde funnet sted. Informantene opplevde at de fortsatt ble sett på som nynazister fra hjelpeapparatet. De opplevde å møte avvisning på flere områder. Det kommunale hjelpeapparatet møtte informantene med negative holdninger. Mange av dem slet med å få kontakt med blant annet enkeltpersoner, arbeidsgivere, lokalt sosial- og arbeidskontor. De opplevde at saksbehandlerne nektet å snakke med dem. Dette førte til at flere av informantene ikke orket å ta kontakt med hjelpeapparatet og valgte å ty til kriminalitet som inntektskilde (Olsen, 2011). Det er viktig at hjelpeapparatet er innforstått med at det er risiko for at fremmedkrigere som har utført terrorhandlinger, senere kan utvikle en kriminell løpebane. Et godt støtteapparat i tiden etter en exitprosess kan redusere faren for dette (Olsen 2011).

Hjelpeapparatet må se individet bak handlingen og ikke fokusere blindt på selve handlingen. Politiet og andre støttepersoner, må ha fokus på livet videre for å lykkes med primæroppgaven som er å hindre terror og annen kriminalitet. Det offentlige hjelpeapparatet må møte klienten med respekt og høflighet. Når personer i utstøtte grupper ikke møtes slik, hemmes veien tilbake til samfunnet. Den blir lengre og vanskeligere. Hvis politiet som

profesjon og andre ansatte fra kommunen ikke mestrer dette, kan personer søke tilbake til stigmatiserende miljøer der de blir akseptert og kanskje respektert. Olsen skriver at det er flere eksempler på personer som har blitt narkomane på bakgrunn av den manglende reintegreringen (Olsen, 2011, s. 71).

Skal politiet ta kontakt med alle som kommer hjem fra Syria til en bekymringssamtale? Trygghetsfølelsen i samfunnet vil kanskje øke hvis politiet innkaller alle, men er det realistisk? Politiet i Norge har begrensede ressurser, men det viktig at politiet tar kontakt med de personene PST eller andre samarbeidspartnere melder bekymring om. Hvis andre samarbeidspartnere velger å melde om hjemkommende fremmedkrigere, er det viktig å ta det alvorlig. Hvis samarbeidspartnere velger å melde inn en bekymring gjør de dette som unntak fra taushetsplikten, og det er grunn til å vurdere bekymringen for å avverge eller forebygge eventuell terror.

4.2. Samarbeid med andre aktører

Bekymringssamtalen bidrar til innsikt og informasjon om fremmedkriegerens livssituasjon. Samtalen danner en plattform for videre arbeid og politiet kan raskere se hvilke aktører det er viktig å samarbeide med for å lage planer om videre forebyggende tiltak.

Andre etater, som tidligere nevnt, har en rolle i personorientert forebygging. Politiets rolle handler om å være en pådriver, initiativtaker og døråpner. Radikaliseringskontakter som jobber i politiet skal utgjøre et bindeledd mellom PST sentralt, lokalt politi og kommuneansatte. Radikaliseringskontakten er ment å være en ressurs og koordinator som kommunen kan støtte seg til i exitprosessen med den hjemvendte fremmedkriegeren (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014, s. 20). Årsakene til terrorisme, er som nevnt sammensatte. Oppvekstvilkår, holdninger i oppvekstmiljø, voldserfaringer, skoletilpasning, psykisk helse, erfaringer fra arbeidsmarkedet og økonomiske belastninger kan alle spille en rolle når det gjelder en persons holdningsmessige og atferdsmessige tendering mot terror. Av den grunn har også andre instanser enn politiet bakgrunn for å bidra i en exitprosess (Lie, 2015). Exitprogrammet krever et godt tverretattlig samarbeid. Samarbeid er nødvendig for at ansatte i kommunen som møter den hjemvendte fremmedkriegeren, effektivt kan bidra med sine ressurser. Men i tillegg er det nyttig at etatene som skal jobbe i et exitprogram har kunnskap om de voldelige grupperingene fremmedkrigere kommer fra, slik som borgerkrigen i Syria og grupperingen IS (Bjørgero, Halhjem, & Knudstad, 2001).

Politiloven § 2, 1.ledd, nummer 6 (1995), og politiinstruksen § 15 (1990) angir politiets plikt til å samarbeide med annen offentlig myndighet. Herunder skole, helsesøster, barnehage, barnevernet, SFO, NAV, helse- og omsorgstjenester.

Sosial omgangskrets, nær familie og venner kan også være potensielle samarbeidspartnere i exitprogrammet (Bjørge & Horgan, 2009, s. 150). En utfordring her er at disse sosiale miljøene kan inneha mange av de samme ideologiske holdningene og vilje til å støtte tilsvarende kriminelle handlinger som den hjemvendte fremmedkrigeren. Å involvere det sosiale nærmiljøet kan derfor by på ulike utfordringer for både politi og samarbeidspartnere. Hvis familien har meldt bekymring, kan de imidlertid være gode støttepartnere i politiets arbeid. Politiet kan inkludere familie og venner i prosessen når det er tydelig at en har samme mål. En kan da gi råd til de ulike aktørene om hvordan de kan forholde seg til fremmedkrigeren, slik at det sosiale miljøet bidrar til å dreie personen vekk fra ekstreme holdninger og kriminelle handlinger (Øvrum, 2014).

Videre er det flere ikke-kommunale samarbeidspartnere politiet kan dra nytten av i et exitprogram. Det kan være spesialisthelsetjenesten innenfor psykisk helsevern, rusomsorgen og kriminalomsorgen. Imamer med tydelige holdninger mot vold kan diskutere ideologisk ideer med den hjemvendte (Bjørge T., 2015, s. 265). En mentorordning, hvor en person som tidligere har vært fremmedkriger, eller som har kunnskap og erfaring med feltet kan bidra. Mentoren kan gi personlig støtte til hjemvendte fremmedkrigere som går igjennom en exitprosess (Christiansen, 2015).

Det tverrfaglige samarbeidet kan møte på vansker. Det kan være at samarbeidspartnere har ulike syn på hva slags tiltak som skal iverksettes. Taushetsplikten de forskjellige aktørene innehar kan begrense handlefriheten. Mange aktører har som oppgave å ivareta personen, mens politiet eksplisitt skal fungere samfunnsbeskyttende i tillegg til å ivareta personen. Slik kan det oppstå konflikt mellom ulike profesjonelle roller. Sosial kontroll og ivaretagelse av en persons integritet kan bli stående mot hverandre. Når politiet skal tilse personenes beste, men samtidig kan iverksette etterforskning og tiltak innenfor straffeprosessloven for å avverge eller straffe kriminalitet, kan en samarbeidspartner stå overfor et fagetisk dilemma (Lie, 2011). Taushetsplikten kan skape begrensning i informasjonsdelingen og i verste fall hindre samarbeid mellom tverrfaglige etater. Det er viktig i det tverrfaglige samarbeidet at alle

aktørene har god kunnskap om sitt eget regelverk. Om det foreligger trygg avklaring av yrkesrollens plikter og rettigheter kan en i visse sammenhenger allikevel bidra med å dele nyttig informasjon mellom etatene.

Innenfor et exitprogram kan det oppstå utfordringer når private aktører kommer inn i bildet. Det kan være om en Imam fra en moské eller en mentor kobles inn. Informasjonsdeling mellom offentlig og privat virksomhet kan by på den største utfordringen da reglene for dette er strenge (Myhrer T.-G., 2014). Andre etater, slik som spesialisthelsetjenesten¹¹, har strengere taushetsplikt enn politiet¹². Dette kan føre til at politiet ser på samarbeidet med spesialisthelsetjenesten som vanskelig. Det kan oppleves som om den andre part ikke ønsker samarbeid. Behandleren i spesialisthelsetjenesten på sin side må sette behandlingsalliansen fremst og legge vekt på at pasientens tillit til behandler ikke svekkes. Politiet kan i større grad dele informasjon med andre aktører, men politiet må vurdere om informasjonen som deles kan avverge eller forebygge kriminalitet. Spesialisthelsetjenesten kan kun dele taushetsbelagte opplysninger for å fremme egne oppgaver eller for å forebygge vesentlig fare for liv og helse¹³ (Lie, 2011). Ressurspersoner som jobber sammen innenfor et exitprogram må ha gode rutiner innenfor opplysnings- og meldeplikt og samtidig ivareta taushetsplikten. Yrkesutøvere må utvikle forståelse for hverandres taushetsplikt for å utvikle konstruktivt samarbeid. Det kan være nyttig å innhente informert *samtykke* fra personen etatene skal samarbeide om. Da reduseres utfordringer rundt informasjonsutvekslingen. Informert samtykke bør innhentes på tidligst mulig stadium (Bjørgero, Halhjem, & Knudstad, 2001).

4.3. Etterretning

«Bekymringssamtalen balanserer mellom å være en grensesettende reaksjon, et hjelpetiltak og en informasjonskanal for opplysninger som kan brukes i etterforskning» (Lie, 2011, s. 108).

Hensikten med bekymringssamtalen er som tidligere nevnt ikke å etterforske eller straffeforfølge, men å forebygge kriminalitet/terrorisme ved å hjelpe den hjemvendte fremmedkrigeren. Hvordan skal politiet stille seg til opplysninger om straffbare forhold som kommer frem? Informasjonen er viktig for å hjelpe personen videre og for å forebygge terrorhandlinger og/eller fremtidig kriminalitet. Bekymringssamtalen er hjemlet i politiloven §

¹¹ spesialhelsetjenesteloven (1999) § 6-1, 1.ledd.

¹² politiregisterloven (2010) § 27.

¹³ spesialhelsetjenesteloven (1999) § 6-1, 3. ledd.

13, 4.ledd (1995). Som nevnt over, har barn under 18 år og deres foreldre ikke plikt til å forklare seg. Siden det ikke finnes noen mal for bekymringssamtale der personen er over 18 år, foreligger ingen regler for personens rettigheter og plikter i samtalen med politiet. Det vil allikevel være naturlig at politiet informerer om at han/hun ikke plikter å gi forklaring.

En bekymringssamtale kan gå over til formelt avhør. Dette kan være uheldig da samtalen hensikt er å være dialog for å hjelpe personen og ikke et redskap i etterforskning. For redusere faren for at et slikt dilemma oppstår, kan det være ryddig først å gjennomføre formelt avhør i en straffesak for deretter å utføre bekymringssamtalen (Lie, 2011).

Informasjon av etterretningsverdi kan fremkomme i samtalen. Deler av personens fortelling kan settes sammen med annen informasjon og gi viktig og nyttig informasjon i politiets arbeid. Informasjon om hvordan kontakt etableres, medlemmer rekrutteres, ulike rekrutteringsfora, møtesteder, internettsider, bakmenn osv. kan avdekkes. Samtalen kan gi politiet mulighet til å iverksette forebyggende tiltak slik at andre hindres i å reise eller etablere medlemskap i terroristorganisasjoner (Politidirektoratet, 2011). Når politiet får etterretningsinformasjon gjennom en bekymringssamtale skal en vise varsomhet. Politiet skal ha en bevisst og klar holdning til hensikten bak bekymringssamtalen og reflektere over om informasjon kan benyttes i etterretningsvirksomhet (Lie, 2011). Spørsmål politibetjenten må stille seg er blant annet om informasjonen vil være ødeleggende for fremmedkrigeren hvis den videreformidles. Står politiets beskyttelse av samfunnet høyere enn beskyttelsen av den enkelte personen? Hvor samfunnsmessig viktig er informasjonen? Vil den kunne avverge/forebygge fremtidige angrep fra terrorister?

5. Avslutning

Formålet med denne oppgaven var å utforske de muligheter og begrensninger som eksisterer ved bruk av politiets bekymringssamtale for å støtte exitprosesser til hjemvendte fremmedkrigere. Fordi temaet er så nytt og sensitivt, er det vanskelig å samle inn egne data. Derfor har jeg valgt å svare på problemstillingen ved å skrive en teoretisk oppgave. Jeg har redegjort for politiets rolle som forebygger generelt og bekymringssamtalen spesielt, og drøftet hvordan politiet kan bruke bekymringssamtalen når de forebygger terrorisme fra hjemvendte fremmedkrigere.

Oppgaven har vist at bekymringssamtalen kan brukes til å skape kontakt med fremmedkrigeren og, gjennom samtalen, kartlegge den enkelte hjemvendte fremmedkrigerens intensjon og kapasitet til å utføre terrorhandlinger. I tillegg kan bekymringssamtalen identifisere risiko- og beskyttelsesfaktorer og kanskje plante et frø av tvil (som man kan spille videre på i senere arbeid). Bekymringssamtalen kan også hjelpe politiet å identifisere hvilke samarbeidspartnere som eventuelt kan bidra til å støtte fremmedkrigerens exitprosess.

Oppgaven har også belyst noen av bekymringssamtalens begrensninger. Personer over 18 år (og deres foresatte) har ingen plikt til å møte til bekymringssamtale. Samtalen kan også føre til at fremmedkrigeren opplever seg stemplet som en avviker og blir stigmatisert. Slik stigmatisering kan føre til at den hjemvendte fremmedkrigeren i enda større grad identifiserer seg med ekstreme meninger og dermed blir mer tilbøyelig til å gjennomføre terrorhandlinger. Som alltid, må man være klar over at personer som er til en bekymringssamtale kan velge å svare tildekkende og svare han eller hun tror politiet ønsker å høre.

6. Litteraturliste

- Alsen, S. (2014, juni 18). *Norske fremmedkrigere i Syria*. Hentet januar 04, 2014 fra PST: <http://www.pst.no/media/utgivelser/norske-fremmedkrigere-i-syria/>
- Asif, U. (2014). Islams stat - om kalifer og strutser. I L. Alzaghari, & E. Reiss, *Radikalisering blant unge muslimer i Norge -en antologi*. Oslo: Minotenk.
- Barrett, R., & Bokhari, L. (2009). Deradicalization and rehabilitation programmes targeting religious terrorists and extremists in the Muslim world - An overview. I T. Bjørgo, & J. Horgan, *Leaving Terrorism Behind* (ss. 170-181). New York: Routledge.
- Bjørgo, T. (2015). *Forebygging av kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørgo, T. (red.) (2011). *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet*. Oslo: PHS Forskning 2011:1.
- Bjørgo, T. (2009). Processes of disengagement from violent groups of the extreme right. I T. Bjørgo, & J. Horgan, *Leaving Terrorism Behind*. New York: Routledge.
- Bjørgo, T. (2011). Strategier for forebygging av terrorisme, del I. I T. Bjørgo (red.), *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet*. Oslo: PHS Forskning 2011:1.
- Bjørgo, T., & Horgan, J. (2009). *Leaving Terrorism Behind individual and collective disengagement*. New York: Routledge.
- Bjørgo, T., Halhjem, O. A., & Knudstad, T. (2001). *EXIT - ut av voldelige ungdomsgrupper : kunnskap, erfaringer og metoder i lokalt tverrfaglig og tverretatlig arbeid*. Oslo: Organisasjonen voksne for barn.
- Bjørnland, B. (2014, juli 24). *Mulig terrortrussel mot Norge*. Hentet april 8, 2015 fra pst: <http://www.pst.no/media/pressemeldinger/mulig-terrortrussel-mot-norge/>
- Christiansen, T. B. (2015, mars 4). *Nyuddannede mentorer går ind i kampen mod radikalisering og terror*. Hentet mars 7, 2015 fra psykologisk institut: <http://psy.au.dk/aktuelt/nyheder/nyhed/artikel/nyuddannede-mentorer-gaar-ind-i-kampen-mod-radikalisering-og-terror/>
- Dallan, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Ekeland, T.-J. (2004). *Konflikt og konfliktforståelse: for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Gyldendal akademiske.

FN-sambandet. (2013, oktober 09). *FN.no terrorisme* . Hentet januar 03, 2015 fra FN.no: <http://www.fn.no/Tema/Terrorisme/Hva-er-terrorisme>

Gjelsvik, I. M., & Bjørge, T. (2012). Ex-Pirates in Somalia: Processes of Engagement, Disengagement, and Reintegration. *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*, 13:2, 94-114 DOI: 10.1080/14043858.2012.729353 .

Globalis. (2014, september 15). *Den islamske staten (IS)* . Hentet november 26, 2014 fra Globalis: <http://www.globalis.no/Konflikter/Den-islamske-staten-IS>

Halhjem, O. A., & Knudstad, T. (2001). *EXIT - ut av voldelige ungdomsgrupper ; sluttrapport*. Oslo: Organisasjonen voksne for barn.

Hauge, R. (2001). *Kriminalitetens årsaker: Utsnitt av kriminologiens historie*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hauge, R. (2007). Stempling og stigmatisering. I L. Finstad, & C. Høigård, *Kriminologi*. Oslo: Pax.

Hegghammer, T. (2014, oktober 30). *IS og fremmedkrigerne* . Hentet januar 04, 2015 fra rb.no: <http://www.rb.no/meninger/article7668548.ece>

Hegghammer, T. (2013, Februar). Should I Stay or Should I Go?: Explaining Variation in Western Jihadists` Choice between Domestic and Foreign Fighting, 107,1, 1-15, doi: 10.1017/S0003055412000615. *American Political Science Review*.

Hegghammer, T. (2010). *The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad:International Security* 35 (3): 53–94. Hentet januar 03, 2015 fra belfercenter.ksg.harvard.edu: http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/The_Rise_of_Muslim_Foreign_Fighters.pdf

Helland, H., & Øia, T. (2000). *Forebyggende ungdomsarbeid* . Bergen : Fagbokforlaget.

Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: abstrakt forlag.

Justis- og beredskapsdepartementet. (2014). *Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

Justis- og politidepartementet. (2010, november 30). Felles trygghet - felles ansvar
Handlingsplan for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Oslo: Justis- og politidepartementet.

Justis- og politidepartementet. (2009, august 26). *Gode krefter: kriminalitetsforebyggende handlingsplan 35 tiltak for økt trygghet*. Hentet januar 2015, 01 fra regjeringen:
<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/handlingsplan-kriminalitetsforebygging.pdf>

Lie, E. M. (2011). *I forkant: Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Lie, E. M. (2015). *I forkant: kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Myhrer, T.-G. (2011). Mulige forebyggende virkninger av straffen - generelt og overfor terrorhandlinger spesielt, del II. I T. Bjørge (red.), *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet*. Oslo: PHS Forskning 2011:1.

Myhrer, T.-G. (2014). *Vern eller hinder? taushetsplikten i det kriminalforebyggende samarbeid mellom etatene. (Hovedområde forebyggende oppgaver B3 - forvaltningsrett 2.utg)*. Politihøgskolen. Upublisert.

Olsen, T. (2011). *Nynazistiske miljøer - En studie om tilslutnings- og exitprosessene*. (Mastergradsoppgave, Universitetet i Stavanger). Stavanger: Universitetet i Stavanger.

Politidirektoratet. (2011). *Veileder for politiets bekymringssamtale: dialog for ansvar og positiv endring*. Oslo: Politidirektoratet.

Politiinstruksen. (1990). *Alminnelig tjenesteinstruks for politiet av 22.juni 1990*. Det kgl. justis- og politidepartement.

Politi-loven. (1995). *Lov om politiet (politi-loven) av 4. august 1995 nr. 53*.

Politiregisterloven. (2010). *Lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndighet av 28. mai 2010 nr. 16.*

Salvesen, G., & Sætran, F. (2015, mars 23). *PST-sjef: -mørketall skjuler norske Syria-krigere.* Hentet april 8, 2015 fra aftenposten: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/PST-sjef---Morketall-skjuler-norske-Syria-krigere-7955612.html>

spesialhelsetjenesteloven. (1999). *Lov om spesialisthelsetjenesten m.m. (spesialisthelsetjenesteloven) av 7. februar 1991 nr. 61.* Hentet 9. april 2015 fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-61#KAPITTEL_6.

Straffeloven. (1902). *Straffeloven. (1902). Almindelig borgelig Straffelov av 22 mai 1902 nr. 10.* Hentet 03. januar 2015 fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1902-05-22-10/KAPITTEL_2-7#KAPITTEL_2-7.

Strand, T., & Grymer, T. (2014, september 13). *Ingen hjelpeprogram for hjemvendte Syria-farere: – Vi er bakpå.* Hentet November 22, 2014 fra NRK nyheter : <http://www.nrk.no/verden/ingen-hjelp-med-hjemkomne-fra-syria-1.11927572>

Øvrum, B. (2014). Empowerment policing? . *Fokus: fagblad for politiets kriminalitetsforebyggende forum* , 17 (3), ss. 29-30 hentet fra <http://www.pkforum.no/index.php/fokusmenyen/fokusarkivet?task=document.viewdoc&id=156>.

7. Selvvalgt pensum

Olsen, T. (2011). *Nynazistiske miljøer - En studie om tilslutnings- og exitprosessene.* (Mastergradsoppgave, Universitetet i Stavanger). Stavanger: Universitetet i Stavanger (59 sider).

Halhjem, O. A., & Knudstad, T. (2001). *EXIT - ut av voldelige ungdomsgrupper; sluttrapport.* Oslo: Organisasjonen voksne for barn (56 sider).

Bjørger, T., Halhjem, O. A., & Knudstad, T. (2001). *EXIT - ut av voldelige ungdomsgrupper : kunnskap, erfaringer og metoder i lokalt tverrfaglig og tverretatlig arbeid*. Oslo: Organisasjonen voksne for barn (74 sider).

Bjørger, T., & Horgan, J. (2009). *Leaving Terrorism Behind individual and collective disengagement*. New York: Routledge (78 sider).

Totalt 267 sider